

Álvaro Pombo

Onder vrouwen

Roman

Uit het Spaans vertaald door Elly Bovée

2012

Menken Kasander & Wigman Uitgevers

Leiden

www.mkw-uitgevers.nl

Introductie

In deze familiegeschiedenis zijn de hoofdrollen weggelegd voor een aantal vrouwen, excentrieke dames die hun leven leiden in twee villa's op een afgezonderd schiereiland, in een soort *splendid isolation* waar 'de vaders, de echtgenoten, de mannen niet ter zake doen. Ze zijn verwisselbaar.' De vertelster doorloopt haar jeugd en komt tot de ontdekking dat haar schijnbare paradijs niet is wat het lijkt. De splendeur wordt decadentie, en de onthulling van een familiegeheim toont haar het ware gezicht van de bewoners van dat oord, het reduct van een vervlogen tijd. Hoe haar leven onomkeerbaar verandert, beschrijft Pombo met het meesterschap en de humor die kenmerkend voor hem zijn.

Alvaro Pombo werd in 1939 geboren in het noord-Spaanse Santander. Hij studeerde filosofie en woonde geruime tijd in Engeland. Momenteel geldt hij als een van de meest oorspronkelijke en eigenzinnige Spaanse auteurs, schepper van een oeuvre dat zijn weg al heeft gevonden naar vele Europese landen.

Onder vrouwen

‘Nines kun je niet serieus nemen! Dat ze ergens aan lijdt zal ik niemand betwisten. Maar een ziekte is het niet.’

‘Ze was smoorverliefd, het is een soort ziekte geworden!...’ was het commentaar van mijn moeder vanaf het andere einde van de tafel in de eetkamer waar we met de hele familie thee dronken.

‘En wat dan nog? Wat heeft liefde te maken met niet eten? Nines heeft geen greintje eigen wil. Zeg me eens, jij die de liefde kent, hoeveel vrouwen zijn er voor zover jou bekend uit liefde gestopt met eten? Niet één!’ verzekerde tante Lucía in antwoord op haar eigen vraag.

Violeta en ik keken elkaar aan, verschrikt en gefascineerd door de heftige wending die tante Lucía’s woorden begonnen te krijgen. Rechtop in haar stoel, met haar rug los van de leuning, sperde ze, woedend om de lichte tegenstand die mijn moeder leek te bieden, haar grote blauwe ogen open.

‘Lucía, je ei! Eet je ei op want als het straks koud is krijg je het niet meer weg.’

Maar tante Lucía was op dat moment niet geïnteresseerd in de temperatuur van haar eten. Dus gaf ze slechts met haar elegante ivoren lepeltje een harde tik op het ei. Niemand zou hebben kunnen verhinderen dat tante Lucía over tante Nines zei wat ze wilde zeggen.

‘Nines doet domweg geen moeite om zich er overheen te zetten, en dat zal ze ook nooit doen, al sla je haar dood. Een dokter baat niet, er is geen verpleegster of non of wie dan ook die tegen een wil als die van haar is opgewassen. Ze heeft besloten van honger te sterven en je ziet, ze zit al onder de veertig kilo, net als Gandhi!’

Violeta en ik keken elkaar weer aan. De storm begon steeds heviger te worden. Op rustige toon, een toon die erop berekend was om tante Lucía, de oudste van de zussen – na haar kwam mijn moeder en vervolgens tante Nines – op stang te jagen, verklaarde mijn moeder:

‘Wat jij zegt is zeer onrechtvaardig en volkomen absurd. Je weet hoe alles gegaan is. Ik heb het niet alleen over het ongeluk. Ik heb het over alles, die arme Nines. Over haar leven zoals het was en zoals het is. Ze wil niet van honger sterven. Ze wil niet dood. Ze wil alleen niet meer leven, en dat is iets heel anders.’

Er daalde een diepe stilte neer op het naturelkleurige tafellinnen en het elegante serviesgoed van mijn grootmoeder. Violeta en ik kropen in onze schulp en keken strak naar onze borden. De discussie noch de emotie was nieuw. Dat hoefden ze ook niet te zijn om een ongelooflijk fascinerende uitwerking te hebben. Het woord ‘rechtvaardigheid’ voerde de aandacht van tante Lucía naar gebieden van grote diepte en nervositeit. Het veronderstelde onrecht dat tante Nines was aangedaan bleef ingekapseld en bedwongen door de gedachte aan rechtvaardigheid in het algemeen die tante Lucía op dat moment ten toon spreidde. Uiteindelijk werd het evenwicht dat met de balans van de rechtvaardigheid correspondeerde volledig verstoord, tegelijk met het lepeltje, het schoteltje en het kopje thee die in de linkerhand van tante Lucía lagen te wiebelen. Ze vielen nooit, ook al stonden ze vaak op het punt te vallen, iets wat we allemaal het liefst

hadden willen doen: neerstorten. En samen met de brokstukken van het serviesgoed en de rechtvaardigheid in vrede rusten, op het met thee bevlekte tafellaken, zonder enige allure. Maar de allure ontbrak nooit: alsof tante Lucía juist in de vingertoppen van haar linkerhand een magneet had, met zijn stalen of metalen tegenpool in het lepeltje, het schoteltje en het kopje, die een grote onevenwichtigheid toestond binnen het zeer elegante evenwicht van tante Lucía, haar stem en haar gebaren.

Het was november. Tante Nines woonde niet meer thuis. Op medisch advies had tante Lucía haar naar de Adoratrices, de Zusters van Aanbidding, in Letona gebracht, die in een vleugel van het klooster kamers hadden, elk voorzien van een eigen spiegel en toilet, waar de dames van Letona tijdens de vasten in sessies van drie dagen intern geestelijke oefeningen kwamen doen, en die gedurende het hele jaar door de nonnen verhuurd werden aan ouderen die niet voor zichzelf konden zorgen, of aan zenuwzieken zoals tante Nines, op wie discreet gelet moest worden zonder ze te kwetsen of ze uit het oog te verliezen, want ze waren nog niet volslagen gek.

Het was opmerkelijk dat we, nu tante Nines weg was, onophoudelijk over haar praatten. Dat deden we nooit toen ze nog bij ons woonde. De beslissing om tante Nines naar de Adoratrices te verhuizen was volgens mijn moeder allesbehalve gemakkelijk geweest: tante Lucía en mijn moeder hadden met dokter Mazarín en zijn assistent overlegd om de voors en tegens die de verhuizing met zich meebracht goed af te wegen. Tante Nines zelf nam geen deel aan de besprekingen, en naar het schijnt ook niet aan de beslissing. Ze zei alleen maar: 'Alles wat jullie beslissen vind ik goed.' Volgens tante Lucía een volslagen willoze uitspraak, hoewel die meer dan voldoende duidelijk maakte dat ze uit eigen beweging het huis verliet, dat niemand haar dwong en dat ze uit vrije wil bij de Adoratrices ging wonen, zonder dat iemand haar nadrukkelijk weg wilde hebben. Eenmaal in het klooster stopte tante Nines geleidelijk aan met eten en hield ze op zich voor het leven in het algemeen te interesseren. In november werd er elke middag tijdens de thee, en ook daarna nog, over tante Nines' koppigheid gesproken. Tante Lucía droeg het volle gewicht van de conversatie en gaf soms de indruk dat ze niet alleen tegen ons sprak, maar ook tegen een samengedromd publiek in een groot theater dat heldere en gedetailleerde verklaringen eiste, een paar octaven hoger uitgesproken dan men gewoonlijk thuis bij de thee deed. Dokter Mazarín en zijn assistent kregen in de loop van december en januari de kwalificaties eminent en stompzinnig, soms zelfs tegelijkertijd. Dokter Mazarín werd uiteindelijk, halverwege de maand maart, in de ogen van tante Lucía een volslagen incompetent man, niet in staat het lichaam van de ziel te scheiden. En dus aan het einde van dat jaar ervoor verantwoordelijk dat tante Nines geleidelijk aan uit wanhoop en neerslachtigheid zelfmoord pleegde, en misschien wel vanuit de wens zich daar, in de dood, te verenigen met de enige geliefde die ze gehad en verloren had, Indalecio. Tante Lucía benadrukte altijd – en mijn moeder stemde daarmee discreet in – dat tante Nines niet gek was, maar even goed bij haar hoofd als ieder van ons. Het bewijs daarvoor was dat ze, toen ze op een ochtend levenloos werd aangetroffen, haar beide ogen veelzeggend open had, strak naar het plafond van haar eenpersoonskamer met eigen toilet gericht, met een uitdrukking van vrede en vertrouwen in wat haar in het andere leven wachtte.

Van het leven hier had tante Nines daarentegen nooit veel verwacht. En daarom was het ook een enorme verrassing toen ze onverwachts de kans kreeg om gelukkig te worden. Haar leven had zich traag voortgesleept, totdat Indalecio verscheen. Ze werden verliefd op elkaar en wilden zo snel mogelijk trouwen. En plotseling was het afgelopen.

Violeta en ik bespraken alles tot diep in de nacht in onze slaapkamer, maar kwamen

niet tot een oplossing: dat er een oplossing bestond en dat we daarnaar moesten zoeken, daarover verschilden Violeta en ik van mening ten tijde van die tragische gebeurtenis, nadat tante Nines was ondergebracht bij de Adoratrices. Over tante Nines praten leek voor Violeta geen ander doel te hebben dan het praten zelf. Ik daarentegen – misschien omdat ik twee jaar ouder was – praatte erover om de treurige situatie te veranderen. Maar het treurige was juist dat ze niet te veranderen was, en daarom werd er die winter zoveel over gepraat: want door het treurige te bespreken werd de situatie eigenlijk eerder nobeler en mooier dan triester. Het was opwindend, ook al was het triest, niet alleen in algemene zin maar ook als je de details bekeek. Zo was het, om iets concreets te noemen, bijzonder triest dat tante Nines niet eens een zus was van mijn moeder en tante Lucía, geen dochter van mijn grootmoeder en grootvader zoals zij. Ze was niet meer dan een stiefzus, de dochter van mijn grootvader en de persoon die hem onderdak verschafte tijdens zijn reizen naar Madrid. Door het ongeluk van Indalecio vernamen Violeta en ik dat feit, dat me tot dan toe onbekend was geweest, want zelfs lang voordat mijn herinneringen zich begonnen te vormen hadden we tante Nines altijd tante Nines genoemd en had ze altijd bij ons gewoond. In de salon hangt een foto met alledrie erop, op het terras voor het huis gezeten, samen met grootmoeder die er van opzij opstaat om haar Griekse profiel beter te doen uitkomen. Tante Nines steekt een beetje boven haar twee zussen uit, ze is wat langer – het is een oude foto – ze is anders gekapt, anders gekleed, strenger, alsof ze de oudste is, terwijl ze in feite de jongste van de drie was.

Hoe rende Indalecio over het strand! Hij bracht iedereen die zomer in verrukking. Ook ons tweeën, die naar hem toe holden zo gauw we hem 's ochtends vanuit de verte het strand op zagen komen, onder het voorwendsel dat we hem wilden vragen hoe laat het was, alleen al om hem te horen vragen: 'Gaan jullie alweer naar huis?' Het was opwindend bijna in koor te antwoorden: 'Nog niet, want het is nog vroeg, we gaan meestal om drie uur pas terug.' En dan nam Indalecio ons bij de hand, elk aan een kant, en dan zweefden we door de lucht, rakelings over het zand, iets wat voor hem aanleiding was dichterbij onze parasol te komen zitten en met tante Nines langs het strand te gaan wandelen, tot aan de kaap waar het zand ophoudt en de grote rotsen staan. Vervolgens keerden ze heel langzaam terug, allebei hun blik strak naar de grond gericht, hun passen op elkaar afgestemd. Het was opwindend hen te zien vertrekken, uit het oog te verliezen en weer te zien opduiken, duidelijk treuzelend tot het over drieën was.

Indalecio was een aardige jongen, hij was onoverwinnelijk: alleen de zee kon tegen hem op. De zee is altijd verraderlijk, er bestaat geen gemakkelijke zee. Indalecio verdronk doordat hij dat niet in de gaten had, doordat hij zich had laten meeslepen door de opwellingen van de zee, die niet van de zee maar van de mens lijken te zijn. Hoe gezwollener en groener, hoe welsprekender ze lijkt, hoe stommer en dodelijker ze wordt wanneer men zich er eenmaal in bevindt. Indalecio kende de zee heel goed, maar dat baatte hem niet. Hij had een witte zeilboot met een felrode fok, zodat je hem, hoe ver hij ook weg zeilde, altijd in één oogopslag vanuit de uitkijkpost van ons huis van alle andere kon onderscheiden: lange slagen makend om beter te kunnen profiteren van de wind, het firmament, het navigeren, het blauwe licht van de volle zee en de zomer, het avontuur. Maar Indalecio was de mindere van de zee, en daarom verdronk hij. Ondanks de betovering die hij had, zijn pretentieloze ernst. Ondanks zijn lange armen en zijn grote handen, zijn polsen, hoekig van het roeien. Ondanks zijn roestvrijstalen en waterdichte horloge met zwarte wijzerplaat, dat samen met hem verdronk, maar dat in tegenstelling tot Indalecio niet meer aan de oppervlakte kwam. Onder het beslagen glas bewegen de wijzers zich langs de uren op de bodem, nog steeds weerstand biedend aan het water.

Toevallig was tante Nines niet thuis toen het ongeluk gebeurde. Mijn moeder vertelde het haar door de telefoon. Het is bijna onmogelijk een dergelijk bericht goed over te brengen. Mijn moeder vertelde het haar zonder emotie. Het moet voor tante Nines de schrik van haar leven zijn geweest, gezien de apathie die haar daarna overviel en het gebrek aan levenslust dat zich als een steen in haar strot vastzette en haar ten slotte doodde.

Die winter was strenger dan welke winter ook. Niemand kon zich een strengere herinneren, noch in San Román noch in de andere vissersdorpen in die kuststreek. Op een maandag, op 4 december, hoefden we 's middags niet meer naar school, want mijn moeder zei dat we thuis beter zaten dan waar ook. Dat we niet meer naar school hoefden was fantastisch: met tante Lucía die zich al in haar villa had geïnstalleerd, met die storm die maar niet ging liggen, het breken van de zee, het hoge tij, de overvloedige energie van de golven in het havendok en tegen het bruggetje dat een verbinding vormt met ons deel van de kust dat als het ware een eiland is; op de landkaarten staat het als schiereiland aangegeven – hoewel het op de landkaarten niet La Maraña heet – maar eigenlijk is het een eiland met een lengte van minder dan twee kilometer breed, een door de golven en de noordooster afgeslagen zandstrand dat wordt bijeengehouden door een halfverscholen rotspartij en door de bremstruiken en de wilde duinplanten. Dat het als schiereiland op de kaarten stond was vervelend, hoewel het oneindig verheven was boven waar de andere meisjes woonden, landinwaarts. Op het eiland dus, op La Maraña, woonden alleen wij, in twee huizen: het onze – dat het dichtst bij de brug stond, een chalet van twee verdiepingen dat omringd was door een kleine tuin en een ligusterheg met gaten erin die, toen wij klein waren, geheime poorten vormden om in en uit te lopen – en tegenover het onze het grote huis van tante Lucía, dat veel ouder was en een aangebouwde toren had, en waar een heel park omheen lag, omgeven door een gemetselde muur en met een obelisk in het midden. Vanaf de brug zag je van ons huis slechts één kant van het leistenen dak. De toren daarentegen en de dakkapellen van het landhuis van tante Lucía verrezen op het hoogste punt van het eiland tegen de grijze winterhemel als een baken zonder licht dat zich somber, nutteloos en dreigend boven de zee verhief, als de pronktoren van een kasteel. Elk jaar stak tante Lucía bij het aanbreken van Nieuwjaarsdag in een soort teerton boven in de toren een vuur aan dat met zijn onbegrijpelijke, grillige en venijnige vlammen de hele duistere en ongewisse hemel verlichtte. Tante Lucía was een fenomeen op zich. Violeta en ik konden niet naar haar luisteren zonder later in onze slaapkamer te discussiëren over wat ze zei en deed. Haar jaarlijkse komst, begin oktober, was een opwindende gebeurtenis die de hele herfst en de hele winter tot half of zelfs eind april als een krachtige zuidwester over het hele eiland woei. 'De lente zal me hier niet vangen, zelfs niet als ik dood ben!' zei tante Lucía altijd. En dat was waar, want zo gauw de wind begon te dralen en de zon later begon onder te gaan en we onze truien begonnen uit te trekken, kreeg tante Lucía de kriebels en vertrok naar IJsland, naar Reykjavik, waar Tom Bilffinger in de omstreken een chalet had gebouwd, slechts van hout en geteerde boomstammen, zoals ze die in IJsland altijd bouwen vanwege de kou. Tom was essentieel voor tante Lucía's glamour: een Hoogduitse aanbieder van tante Lucía, van rijke, nobele en protestante huize, met wie tante Lucía nooit had willen trouwen, en die evenmin met een ander trouwde, wellicht in de hoop dat de ijzeren wil van tante Lucía als ze ouder werd zou verzwakken en ze op zijn minst voor de wet konden trouwen.

Toen we klein waren vonden we het vreemd dat tante Lucía niet het hele jaar in haar huis woonde, met de toren die uitzag op zee, de grote bomen en de gravelpaden door het hele park, dat volgens mij door Tom Bilffinger zelf was ontworpen naar het voorbeeld van de romantische Engelse tuinen.

‘Waarom blijft tante Lucía niet de hele zomer, zo mooi als de zomers hier zijn?’ vroegen Violeta en ik aan mijn moeder telkens wanneer tante Lucía vertrok.

‘Omdat tante Lucía ijdel is en niet wil dat haar huid ook maar voor een millimeter wordt aangetast. In het noorden wordt je huid van al die vochtigheid en mist blijkbaar zo zacht als een spons en blijft eeuwig jong, dat kun je wel zien.’

‘Nou, als ze ijdel is, betekent dat dat ze dom is,’ verklaarde Violeta bij een bepaalde gelegenheid. ‘Zuster María Engracia zegt dat alle ijdele vrouwen dom zijn en dat het bovendien heel slecht met ze afloopt. Dat weet ze uit ervaring, en ze is al heel wat ouder.’

‘Wat weet die non daarvan!’ reageerde mijn moeder. ‘Als ze met dat “dom” op je tante persoonlijk doelt, vergist ze zich. En als ze het over vrouwen in het algemeen heeft, dan weet ik niet wat ik van háár moet denken.’

‘Waarschijnlijk doelde ze op tante Lucía,’ antwoordde Violeta, ‘want toen ze het zei keek ze me heel strak aan.’

‘Het is ook altijd hetzelfde!’ riep mijn moeder uit. ‘Dat komt omdat ze in San Román de pest aan ons hebben, aan onze familie en aan ons, de nonnen en de geestelijken nog het meest. Omdat we niet naar de kerk gaan. En omdat je grootvader de naam had atheïst te zijn... Wij zijn adelaars, van oudsher, en de nonnen zijn scharrelikken. Daarom bidden ze overal voor, zelfs tot de heilige Antonius als ze hun haarspelden kwijt zijn. Omdat ze zelf niets kunnen, op eigen kracht zoals wij. Ze zijn jaloers op ons omdat ze zelf niets zijn. Terwijl wij, alleen al door te zijn, schitteren als aartsengelen, zoals Lucifer schitterde! Leren ze jullie dat niet in de godsdienstles?’

We moesten toegeven dat we dat inderdaad in de godsdienstles en in de kapel geleerd hadden, dat van Lucifer, die de liefde van God verloor door zijn hoogmoed. De mooiste aartsengel die er bestond. En alleen al door naar hen twee te kijken, naar tante Lucía en mijn moeder, begreep je maar al te goed wat Lucifer gedacht had, en wat God dacht toen hij hem in de hel wierp: hij schitterde te veel, net als zij, en in hun verlengde ook wij en ons kleine broertje, Fernandito, en het hele eiland La Maraña, waar onze kindertijd en onze jeugd verliep.

De rampspoed van tante Nines had voor mij veel meer betekenis dan ik op veertienjarige leeftijd onder woorden wist te brengen. Ik zei tegen mezelf: ‘Het is een tragedie’, zonder te weten hoe dat woord toegepast kon worden op twee zo verschillende gebeurtenissen als het verdrinken van Indalecio – een ongeluk – en het binnen minder dan een jaar verliezen van de lust om te eten, zichzelf te verzorgen en te leven van tante Nines – dat was geen ongeluk maar eerder het tegendeel: het resultaat van een beslissing, hoewel die vrijwel alleen bestond uit verzuimen en weigeringen. Het was één en dezelfde tragedie, maar de onbegrijpelijkheid, de onuitsprekelijkheid werden niet door het ongeluk veroorzaakt maar ontstonden gedurende een heel jaar tengevolge van een beslissing.

Ze werd met de taxi weggebracht. Een taxi uit Letona en niet uit San Román. Ik wist dat ze die dag weggebracht zou worden en stond bij het raam in de gang te wachten, ik hoorde de taxi pruttelend aankomen en ik zag dokter Mazarín uitstappen, die naast de

chauffeur had gezeten. Ik zag tante Nines tussen mijn moeder en tante Lucía in naar buiten gaan alsof ze haar tussen hen beiden gevangen hielden. Als je het tafereel van boven af zag, in het grijzige licht van de herfstochtend op La Maraña, leek het op het einde van een stomme film waarin dokter Mazarín de beul was en tante Lucía en mijn moeder twee hoge ambtenaren of magistraten die wisten wat hun te doen stond en zich beperkten tot het uitvoeren van zijn orders. Ik had koude voeten en brandde van nieuwsgierigheid. Tegelijkertijd had ik sterk het gevoel dat ik niet voelde wat ik hoorde te voelen, of misschien had ik een vaag schuldgevoel omdat ik dat tafereel alleen maar vanuit het raam gadesloeg in plaats van naar beneden te rennen en tante Nines een afscheidskus te geven. Ze vertrok zonder afscheid van ons te nemen. We lieten haar gaan zonder gedag te zeggen, zoals bijna altijd op datzelfde uur ook de kindermeisjes, de kokkinnen en de dienstmeisjes vertrokken, van wie we dan opeens niet meer leken te houden. Misschien was het daarom, omdat ik geen afscheid van tante Nines had genomen, dat Violeta en ik bijna elke middag over haar praatten. In het begin miste ik haar op theetijd, haar lege stoel en plaats herinnerden ons aan de tante Nines van vóór Indalecio, altijd bezig en verwarrend veel lijkend op Fräulein Hannah, de gouvernante van Fernandito. Tante Nines ging met ons wandelen, zelfs op de dagen dat het noodweer was en de regenvlagen van opzij tegen onze regenjassen sloegen en de hevige storm onze paraplu's dubbel knakte. Ik zag haar lege plek en probeerde me vergeefs voor de geest te halen – als iemand die zich de uitkomst van een som, het totaal, herinnert maar de op te tellen getallen vergeten is – hoe tante Nines hele zondagmiddagen brisque of ganzenbord of mens-erger-je-niet met ons speelde, de drie spelletjes die Violeta en ik van haar geleerd hadden. Met smart dacht ik daaraan terug. Hoewel die smart me niet treurig stemde, dat was het verwarrende, het onbegrijpelijke, het vreemde.

Toen ik veertien was drongen de betekenissen van mijn ervaringen af en toe plotseling tot me door, en verdwenen dan weer, als steekvlammen, explosies die ik niet in overeenstemming met de rest van mijn leven kon brengen. Zo waren Violeta en ik een paar dagen na het ongeluk van Indalecio uit school thuisgekomen (tante Nines was nog in huis en had zich op haar kamer opgesloten, Manuela of een van ons tweeën bracht haar boven eten dat ze nauwelijks aanraakte, alleen puree en rijste- of vermicellisoep leken haar te smaken, of een kop bouillon) en waren we ons in onze kamer aan het verkleden om beneden thee te gaan drinken. Het zou een bijzonder thee-uurtje zijn want er was bezoek: drie dames die misschien van de leeftijd van tante Lucía waren maar ouder leken, deftig, ingesnoerd in hun korsetten, bezadigd. We hadden hen met mijn moeder in de salon zien zitten. De oudste was een blonde dame van wie Violeta zei dat ze de voorzitter was van de Katholieke Actie, de andere twee, minder vooraanstaand en wellicht jonger, kenden we niet. Violeta stond zichzelf in de spiegel te bekijken en streek de plooien van de donkerblauwe plissérok van haar zondagse uniform glad. Ik zat op bed onze schoenen op te wrijven. En Violeta zei:

‘Ik vind het vreemd dat we vandaag geen rouwkleding hoeven aan te trekken, jij niet? Er is immers hoog bezoek...’

‘Als je dat vanwege Indalecio zegt slaat het nergens op, want hij hoorde helemaal niet bij onze familie.’

‘Hoezo hoorde hij niet bij ons? Als verloofde van tante Nines hoorde hij zeker bij ons. Hij was haar verloofde voordat hij verdronk.’

‘Ze waren nog niet echt verloofd, hoor. En nu Indalecio verdronken is zijn ze geen verloofden meer,’ verklaarde ik plechtig, en ik voelde onmiddellijk een steek omdat ik haar vaag beschuldigde. Ik vond het wreed van mezelf om zo tegen Violeta te praten. Het was

heel vervelend jezelf wreed te vinden: ik bekeek mezelf in de spiegel en je zag de wreedheid in de curve van mijn lippen. Ik was er tenslotte niet mee begonnen, het was Violeta geweest die begon over het in de rouw zijn. Daarom zei ik: 'Dat had je niet moeten zeggen, dat van die rouw, je had het niet eens mogen denken, het is alsof we lachen om tante Nines.'

Violeta was dichterbij gekomen toen ik sprak en keek me verbaasd aan.

'Wat zeg je nou? Tante Nines heeft er niets mee te maken. Dat van die rouw heb ik gezegd omdat ik het heerlijk zou vinden 's middags in het zwart gekleed te gaan, een gladde zwarte jurk met alleen maar een ketting van Oostenrijks zilver met rode Russische versieringen. Tante Lucía zegt altijd dat zwart goed staat bij mensen van ons postuur, met jukbeenderen zoals in haar gezicht, alsof er altijd een soort blanke laklaag overheen ligt.'

Tante Lucía lette overal op! Dat moest ik wel toegeven als ik Violeta hoorde praten over de zwarte jurk die ze 's middags graag wilde dragen. Terwijl ik de trap afliep dacht ik echter aan iets waaraan tante Lucía niet gedacht had: aan de dubbelzinnigheid waarmee ik het onaangename gevoel van wreedheid op Violeta had gericht: ten koste van alles wilde ik onschuldig zijn, tot elke prijs wilde ik me vrij van schuld voelen. Ik ging na Violeta de salon in zonder dat ik mijn gevoelens tijdens ons gesprek van daarvoor thuis wist te brengen, noch wat ik op datzelfde moment voelde. Het zien van het bezoek, alleen al de aanblik ervan, hoe het stijfjes zat te converseren met tante Lucía en mijn moeder, die alleen maar glimlachten en af en toe een paar woorden zeiden, deed elke wroeging verdwijnen en bracht alles terug tot een enorme zin om te lachen: elk bezoek had voor mij toen ik veertien was domweg iets koddigs. Het was vermakelijk de dames één voor één te gaan begroeten en vervolgens met een ernstig gezicht tegenover het bezoek op een poef te gaan zitten, alsof Violeta en ik wat ze zeiden serieus namen in plaats van ze alleen maar te observeren om ze later in onze slaapkamer te kunnen nadoen. Om de vier zinnen riepen ze in koor uit: 'Die arme Nines!' Of ze zeiden: 'Indalecio, God hebbe zijn ziel', om – naar het scheen – hun drie monotone monologen wat op te vrolijken. Ze leken niet op ons, ze waren scharrelkippen, daarom moesten we om ze lachen. Het was logisch – dacht ik opeens – dat mijn moeder zich in haar eentje op La Maraña had teruggetrokken toen wij klein waren: ze was hier komen wonen om zich te bevrijden van het gekakel van die scharrelkippen. Beter alleen dan in slecht gezelschap, zei ik bij mezelf. En er ging een warme huivering van trots door me heen, als een slok sterke drank in je keel, je slokdarm, je binnenste: het was fascinerend zo zelden bezoek te krijgen, zoals de koningin-moeder, van dikke, speciaal voor dit doel als prinsessen opgedofte kloeken, als koninginnen die voor het aantrekken van hun handschoenen misschien nog snel even een torntje aan een vingertop hadden dichtgenaaid, want ons kregen ze alleen maar bij zeer speciale gelegenheden te zien, dacht ik geestdriftig. Bij gelegenheid van een begrafenis of een bruiloft of een Te Deum om de overwinning van de nationalistes te vieren. Ze zagen ons nooit, afgezien van een doodenkele keer, en nooit van dichtbij, alleen bij gelegenheid van een feest of een defilé, van een afstand... Die aangename mijmering hield me die middag zoals zo vaak bezig. Ik bedacht dat het allemaal waar was: het bewijs werd geleverd op de dag van de begrafenis voor de eeuwige rust van Indalecio, toen mijn moeder en tante Lucía – en wij tweeën achter hen – na de rouwmis naar Indalecio's moeder en de rest van zijn familie toeliepen om hen te condoleren en ze allemaal tegelijk opstonden, een twintigtal mensen waarschijnlijk, want ze namen de twee eerste rijen in beslag, en naar ons toe kwamen alsof wij de getroffen waren en wij vierden, en niet zij, eigenlijk degenen waren aan wie rouw betoond moest worden.